

Combaterea Dezinformării

Ciprian Cucu, Ph.D.

Proiectul "Young Leaders United for Democracy" este finanțat de Uniunea Europeană. Punctele de vedere și opiniile exprimate aparțin, însă, exclusiv autorului (autorilor) și nu reflectă neapărat punctele de vedere și opiniile Uniunii Europene sau ale Agenției Executive Europene pentru Educație și Cultură (EACEA). Nici Uniunea Europeană și nici EACEA nu pot fi considerate răspunzătoare pentru acestea.

Cuprins

Concepte principale	03
De ce este dezinformarea o amenințare?	05
Tipuri de dezinformare	07
Importanța narațiunilor	10
Combaterea dezinformării	12
Verificarea informației	16

Concepte principale

Deși termenul „**fake news**” (știri false) rămâne un termen cunoscut, există și alți termeni care definesc tipuri variate ale „**afecțiunii informaționale**” (eng. information disorder) - informație care fie este greșită, fie este folosită într-un mod manipulator.

Dezinformare cu și fără intenție, informație malițioasă

Diferențele principale în ceea ce privește dezinformarea se bazează pe două dimensiuni - **corectitudinea informației** și **prezența (sau absența) intenției de a manipula** (vezi imaginea următoare).

Dezinformarea poate fi „**informare eronată**” (eng. misinformation), care nu este produsă intenționat pentru a manipula, dar poate fi și **dezinformare intenționată** - modificată sau produsă pentru a induce în eroare. Al treilea concept, **informarea malițioasă** (eng. malinformation) descrie informația care nu are nepărat erori sau falsuri, dar este totuși folosită în mod manipulator.

FALSITATE

INTENȚIA DE A FACE RAU

Inducere în eroare:

Greșeli neintenționate, cum ar fi capturi foto inexacte, date, statistici, traduceri sau atunci când satira este luată în serios.

Dezinformare:

Conținut audio/vizual fabricat sau manipulat în mod deliberat. Teorii ale conspirației sau zvonuri create intenționat.

Malinformare:

Publicarea deliberată a informațiilor private în interes personal sau corporativ, și nu în interes public, cum ar fi pornografia de răzbunare. Schimbarea deliberată a contextului, datei sau timpului unui conținut autentic.

Este important să menționăm că termenii din limba engleză (misinformation, disinformation, malinformation) sunt uneori dificil de tradus în alte limbi (în română, nu avem termeni dedicați), deci profesorii și lucrătorii de tineret ar trebui să urmărească evoluția termenilor, după cum sunt folosiți de experții din țările lor.

Alți termeni și concepte:

- **Știri false (fake news):** o formă a dezinformării intenționate prezentate ca un produs jurnalistic - un articol într-un ziar sau publicație online, un reportaj TV sau radio. Articole publicate ca știri, despre care se poate demonstra că sunt false.
- **Propagandă:** informații manipulate, a căror scop este să inducă în eroare prin apelul la emoții. În general are o miză politică și este asumată, nu este mascată.
- **Teorii conspiraționale:** explicații ale unor evenimente, care contrazic explicații oficiale sau de bun-simț și care sunt bazate (fără dovezi) pe ideea că ar exista un complot secret cu scopuri negative, complot care conectează o serie de evenimente/fapte care nu au legătură.

De ce este dezinformarea o amenințare?

Democrația este bazată pe alegeri libere și corecte, pe ideea că cetățenii iau **decizii informate** despre cine va conduce orașul sau țara. Astfel, dacă avem informații greșite,

înseamnă că cetățenii nu mai au posibilitatea de a lua decizii bune. Unele țări autoritariste folosesc deseori „armate de troluri” pentru a controla discursul public și a preveni dizidența.

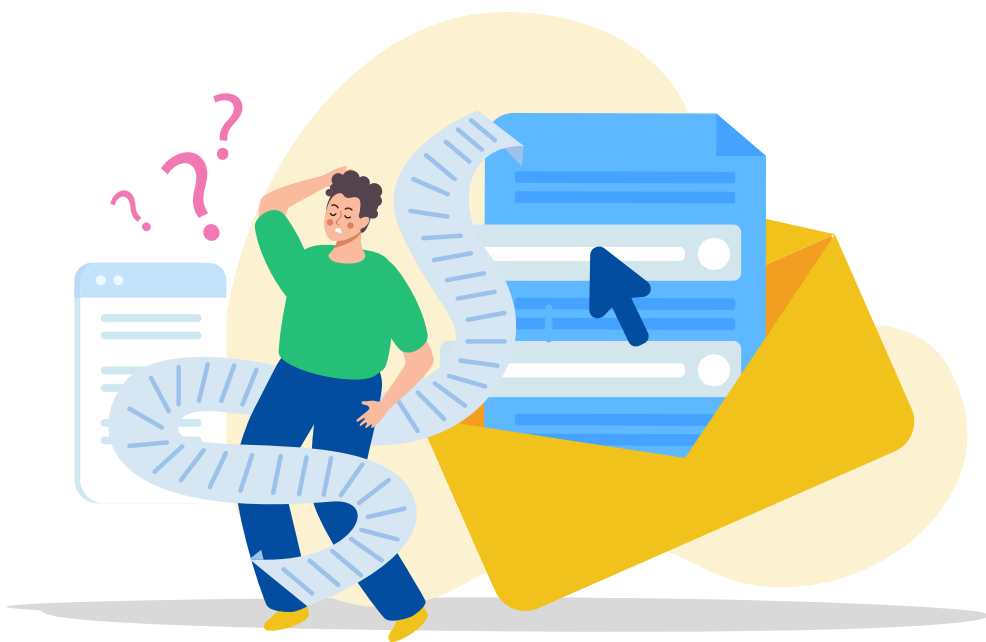
Dezinformarea este de asemenea folosită de politicieni radicali pentru a instaura un regim autoritar sau o **tiranie a majorității**. Democrațiile sunt construite în așa fel încât să protejeze drepturile omului, în special pentru protecția grupurilor minoritare - bazate pe etnie, orientare sexuală, sau orice grupuri vulnerabile. Dezinformarea este deseori folosită pentru a demoniza astfel de grupuri și pentru a folosi puterea politică pentru a le limita drepturile sau a le face rău.

O altă modalitate în care dezinformarea ne afectează viața este prin faptul că poate permite unor **minorități vocale să blocheze**

anumite acțiuni sau reforme. De exemplu, România a ratat în câteva rânduri șansa de a implementa legea vaccinării obligatorii a copiilor, pentru că un grup redus dar foarte vocal au protestat în mod repetat și au făcut ca liderii politici să devină reticenți până și să deschidă dezbateri pe acest subiect.

În final, **dezinformarea duce la o risipă importantă de timp și resurse.** Ideile sau teoriile (narațiunile) false pornesc de multe ori de la probleme reale dar deviază spre probleme false și concentrază atenția pe aspecte greșite. De exemplu, mișcarea “#savethechildren” pornită de oameni care urmăresc teoria conspirațională QAnon. După cum se arată în mai multe studii, aceștia au o înțelegere greșită a traficului (de copii) și au estompat liniile dintre activitățile reale și ficționale în domeniul prevenirii traficului, mai mult încurcând activitatea organizațiilor serioase.

Mai multe detalii [aici](#).

Tipuri de dezinformare

Conținut care induce în eroare

Tăierea imaginilor (crop), selectarea unor părți anume din statistici sau declarații, pentru a susține o concluzie falsă.

Exemplu: activiștii

anti-vaccin și unii politicieni au răspândit teoria falsă care susține că vaccinul anti-Covid duce la „moarte subită”. De cele mai multe ori, ei susțin că arată statistici care demonstrează această teorie, dar datele pe care le oferă nu sunt niciodată complete, ci sunt selectate acele părți care le confirmă ideea, în timp ce restul datelor sunt ignorate.

Mai multe detalii [aici](#), [aici](#), [aici](#) sau [aici](#).

Context fals

Informație corectă (care nu alterează faptele), dar distribuită într-un context falsificat. De obicei se referă la imagini sau clipuri video care sunt folosite pentru a susține anumite teorii, dar care sunt preluate din surse care nu au legătură cu subiectul.

***Exemplu:** o serie de postări social media din noiembrie 2023 au pretins că arată un clip video ce demonstrează cum palestinienii ar folosi actori pentru a pretinde că sunt oameni răniți în atacurile israeliene. Clipul folosit este real, dar arată scene din culise din timpul filmării unui film artistic în Liban.*

Detalii [aici](#) și [aici](#).

Conținut manipulat

Informațiile reale sunt uneori alterate (modificate foarte puțin) pentru a susține o concluzie falsă, în general prin editarea unor imagini sau clipuri video.

***Exemplu:** un clip video care a fost distribuit online pretinde că îl arată pe Albert Bourla, CEO Pfizer susținând că unul dintre obiectivele companiei este de a reduce numărul de oameni din lume cu 50%. În realitate, clipul real arată că Bourla a susținut că urmăresc reducerea cu 50% a numărului de oameni din lume „care nu-și permit tratamentele noastre”.*

Detalii [aici](#).

Conținut impostor

Această formă de dezinformare profită de încrederea pe care unii oameni o au într-o anumită organizație, persoană sau brand. Multe încercări de phishing sau smishing (phishing orientat spre telefoane mobile) sunt create în acest fel: se folosește sigla sau numele unui brand cunoscut pentru a crea impresia că publicul vede un conținut legitim. Este suficient ca oamenii să fie distrași sau în grabă pentru a cădea victime acestui tip de manipulare.

Conținut inventat

Conținut nou, 100%, proiectat pentru a înșela și a cauza efecte negative.

Când conținutul este complet fals, singura limită este imaginația celor care crează astfel de conținut. A distinge între conținut real și inventat este uneori foarte dificilă la prima vedere. Considerând de exemplu „falsurile profunde” (en. deepfakes) - clipuri video realizate prin unelte de inteligență artificială, putem înțelege ce impact pot avea asupra încrederii pe care o avem în mesajele pe care le vedem.

Importanța narațiunilor

Oamenii folosesc **povești** pentru a da semnificație lumii din jur și pentru a transmite cunoștințe generațiilor viitoare. Importanța poveștilor este semnificativă - oamenii folosesc povești în toate aspectele vieții lor, chiar fără a se gândi la asta. De exemplu, când decid între candidații propuși pentru anumite funcții, oamenii contruiesc intuitiv povești despre aceștia (sunt onești, corecți, buni la suflet sau din contră), folosind informațiile disponibile dar și propriile experiențe sau convingeri.

Narațiunile sunt astfel extrem de importante în dezinformare, pentru că cele mai multe campanii intenționate de dezinformare presupun lansarea mai multor mesaje, răspândite de oameni diferiți, pe canale diferite.

Narațiunile false

(care răspândesc dezinformare) sunt povești construite din mesaje diverse, dar care toate conduc la aceeași concluzie. De exemplu, afirmația „Ucraina este

dominată de naziști” este o narațiune falsă. Unele mesaje au făcut această afirmație în mod direct (ex. discursuri susținute de Putin sau alți lideri din Rusia). Alte mesaje sunt transmise în postări social media - de exemplu care susțin în mod fals că arată poze cu o clădire din Ucraina care ar arbora un steag nazist (cu svastică) lângă unul ucrainean, soldați ucrainieni purtând simboluri naziste, sau timbre ucrainiene care comemorează persoane care au colaborat cu naziștii în Al Doilea Război Mondial.

Un aspect important al narațiunilor este că acestea sunt construite în timp, folosind mii de mesaje distincte și primind tot mai multă credibilitate pe măsură ce sunt dezvoltate (după cum spune zicala - dacă repeți o minciună de suficiente ori, aceasta va deveni adevăr). Narațiunea falsă care susține că Ucraina este dominată de naziști a fost promovată prin zeci de mii de mesaje, incluzând articole de presă, postări social media și emisiuni TV.

Combaterea dezinformării

Entități rău intenționate (persoane, organizații) folosesc dezinformarea pentru beneficii proprii, în general pentru a câștiga bani sau pentru a obține putere politică. După cum se menționează în secțiunea „De ce este dezinformarea o amenințare?”, narațiunile false ne fac să acționăm împotriva propriilor noastre interese. Toți oamenii ar trebui să ia în considerare combaterea dezinformării, fie doar prin dezvoltarea propriei capacități de a gândi critic.

Mai departe de propria dezvoltare, se mai pot distinge patru alte idei: rămâi informat referitor la evenimente locale și globale, fii atent la consumul tău de media, nu distribui informație problematică, nu evita să-ți provoci prietenii sau familia.

Rămâi informat referitor la evenimente locale și globale

Citirea de articole de presă sau urmărirea știrilor nu este o activitate favorită a tinerilor. În ultimii ani această activitate a devenit și mai frustrantă, cu crize tot mai numeroase, precum pandemia de Covid, schimbările climatice și războaie. Totuși, ***a nu fi la curent cu aceste probleme nu le va face să dispară.*** Din contră, când oamenii sunt mai informați și mai implicați în societate, devine mai dificil pentru politicienii corupți să-și impună ideile sau să profite de pozițiile lor.

Cu cât știi mai puține despre ce se întâmplă în comunitatea ta și în lume, cu atât mai dificil este să iei decizii informate și mai ușor să fii manipulat.

Fii atent la consumul tău de media

Să urmărești știrile este primul pas pe care-l poți face pentru a fi mai pregătit să rezisti în fața dezinformării, însă trebuie de asemenea să fii atent și la calitatea informației, nu doar la cantitate.

Sursele de știri sunt astăzi variate, incluzând organizațiile media tradiționale „mainstream” dar și publicații online sau influenceri. ***Nu toate sursele sunt la fel, unele manipulează intenționat informația,*** de obicei pentru motive financiare sau politice.

Organizațiile media deținute de state sunt cel mai puțin credibile, pentru că funcționează în slujba guvernului și în general doar repetă narațiunile guvernamentale. Exemple cunoscute sunt organizațiile rusești precum Russia Today și Sputnik, sau organizația Xinhua News Agency din China. ***Doar democrațiile implementează mecanisme menite să asigure existența unei presei libere,*** deci sursele din regimurile autoritare nu sunt de încredere.

Unele dintre cele mai credibile media sunt organizațiile de „interes public” precum BBC sau NPR (National Public Radio). Acestea sunt parțial finanțate din fonduri publice dar nu sunt controlate de guvern, ci conduse de consilii directoare ce includ în general experți media, profesori universitari, manageri culturali etc.

Organizațiile media private pot fi bune sau rele, în funcție de conducerea acestora. Organizații cunoscute și care au o tradiție în spate precum Reuters, New York Times, Der Spiegel sau Washington Post sunt în general mai de încredere decât „media alternativă”, pentru că venitul lor depinde de reputația pe care o au. Pentru mai multe informații despre nivelul de încredere și bias în media internațională, puteți consulta harta media publicată și actualizată constant de organizația AdFontes Media <https://adfontesmedia.com/interactive-media-bias-chart>.

Organizațiile media naționale trebuie evaluate caz cu caz (dacă se dovedește că au mințit, dacă nu-și corectează greșelile, dacă sunt amendate de agențiile naționale de monitorizare media etc)

Nu distribuți informație problematică

Deși poate nu ai realizat asta, și tu ești parte din media: prin simplul fapt că postezi ceva sau că distribuți un articol pe social media, devii o sursă de informație.

Cum unele surse răspândesc dezinformare, ar trebui să fii atent **să nu amplifici mai departe informația falsă prin distribuire.**

În special când postările/articolele pe care le citești par să se folosească de emoții - te fac să fii nervos, trist, îngrijorat etc., gândește-te serios dacă merită distribuită (un scurt ghid, mai jos).

Dacă nu ești 100% sigur de calitatea sursei, încearcă să cauți informația în altă parte, să vezi dacă o poți confirma.

În unele cazuri, vei găsi cu ușurință articole care verifică informația (en. fact-check), deci poți citi și acele articole să te ajute să-ți clarifici care este adevărul. Unele postări social media conțin imagini care pot fi scoase din context, deci poți căuta imaginea, pentru a vedea dacă a mai circulat online înainte. Pe PC/laptop e foarte simplu: click dreapta pe imagine, apoi selectezi opțiunea „caută imaginea cu Google” (en. search image with Google). Pe telefon, trebuie să salvezi imaginea, apoi intri pe Google și folosești „google lens” pentru a o căuta.

Unele clipuri video pot fi și ele editate pentru a părea că „spun” altceva decât în realitate, deci dacă ai dubii, încearcă să găsești sursa originală.

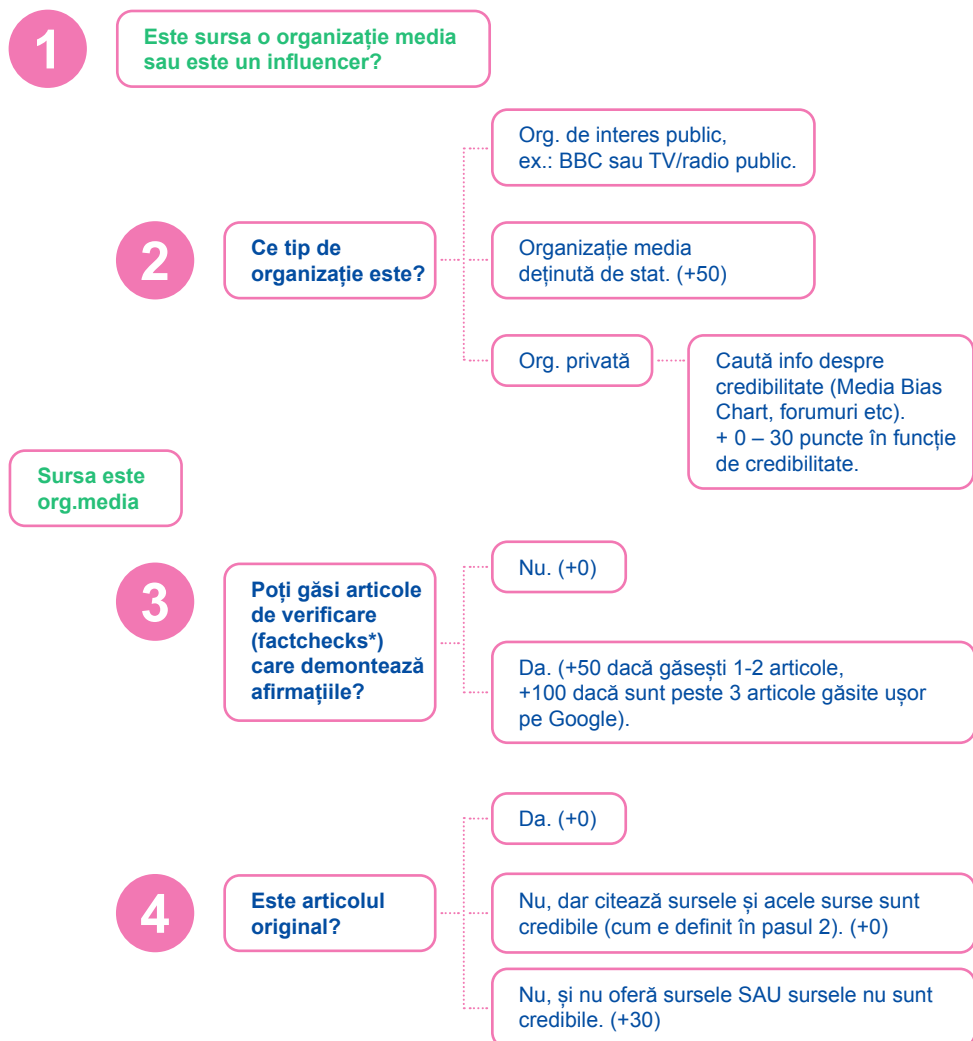
Nu evita să-ți provoci prietenii sau familia.

Toți avem prieteni sau membri ai familiei care uneori repetă informație problematică, auzită sau citită undeva. Unii oameni sunt reticenți să-i confrunte, chiar și atunci când ideile lor sunt în mod clar parte a unor teorii conspiraționale nebunești.

Nu ar trebui să-ți fie frică de asemenea dialoguri, în special dacă consideri că ai informații bune pe subiect. **Spune-ți opinia și oferă argumente, calm dar cu fermitate. Totuși, ai grijă să ascuți cu adevărat și opinia lor.** O tehnică bună de a gestiona astfel de situații este să pui întrebări punctuale, legate de inconsecvențele din opiniile lor. Sigur, nu trebuie să te aștepți ca ei să-și schimbe imediat opinia, dar în multe cazuri îi va face puțin mai retincenti în a răspândi idei false mai departe.

Verificarea informației

Urmează întrebările de mai jos, pornește de la zero puncte și adună puncte după cum este indicat. La final, cu cât scorul este mai mare, cu atât e mai probabil ca acel conținut să fie o manipulare sau o distorsionare.

5

Poți confirma informația din alte surse (credible)?

Da. (+0)

Nu, informația apare doar în această sursă sau alte surse fără credibilitate. (+30)

6

Poți găsi articole de verificare (factchecks*) care demontează ideile principale?

Nu. (+0)

Da. (+50 dacă sunt 1-2, +100 dacă poți găsi ușor peste 3 articole de verificare.).

Sursa este un influencer

7

Sunt tonul & limbajul neutre, academice sau măcar clare și directe?

Da. (+0)

Nu, autorul folosește cuvinte codate (ex. Plademie în loc de pandemie, cou_veed în loc de Covid etc) sau tonul sugerează o descoperire școantă, ieșită din comun, care pare că face apel la emoții(+30)

8

Poți confirma informația din alte surse (credible)?

Da. (+0)

Nu, informația nu poate fi confirmată din surse credibile (+30)

9

Sunt tonul & limbajul neutre, academice sau măcar clare și directe?

Da. (+0)

Nu, autorul folosește cuvinte codate (ex. Plademie în loc de pandemie, cou_veed în loc de Covid etc) sau tonul sugerează o descoperire școantă, ieșită din comun, care pare că face apel la emoții(+30)

10

Postarea reprezintă corect/echilibrat informație dintr-o altă sursă?

Da, sau nu există o altă sursă. (+0)

Postarea menționează o sursă dar reprezintă greșit ideile sau fapte din sursa originală. (+30)

11

Există erori de raționament în postare?**

Nu (+0)

Da. (+30 dacă se observă o eroare, +50 dacă sunt mai multe.)

Parteneri proiect

Zavod Inana Bhakti
Prada Trust

Proiectul "Young Leaders United for Democracy" este finanțat de Uniunea Europeană. Punctele de vedere și opiniile exprimate aparțin, însă, exclusiv autorului (autorilor) și nu reflectă neapărat punctele de vedere și opiniile Uniunii Europene sau ale Agenției Executive Europene pentru Educație și Cultură (EACEA). Nici Uniunea Europeană și nici EACEA nu pot fi considerate răspunzătoare pentru acestea.

*articolele de verificare trebuie să fie produse de organizații recunoscute, care aderă la standarde precum EFCSN sau IFCN.

** erorile de raționament sunt greșeli cunoscute de argumentare precum „eroarea de selecție statistică” (en “cherry picking”), „generalizarea pripită” (en. “hasty generalization”), „apelul la ignoranță” (en. “appeal to ignorance”), „după deci din cauza” (“post hoc ergo propter hoc”) și altele. [Mai multe.](#)